

რეზიუმე

სტატიაში განხილულია საბიუჯეტო დაგეგმვა და პროგნოზირება, ბიუჯეტის დაგეგმვის მეთოდები, მათი თავისებურებები და საზღვარგარეთის ქვეყნებში საბიუჯეტო დაგეგმვის მეთოდის შერჩევის უპირატესობანი. დაგეგმვის მეთოდები ერთმანეთისაგან განსხვავდებიან სირთულით, მონაცემების რაოდენობით, დროისა და საშუალებათა დანახარჯებით, პოლიტიკის სხვადასხვა ვარიანტების შერჩევისას მიღებული ინფორმაციის სარგებლობით და ა.შ.

საკვანძო სიტყვები: ბიუჯეტის დაგეგმვის მეთოდები, საბიუჯეტო დაგეგმვა და პროგნოზირება.

Peculiarities of Planning Methods in Budgetary Planning system

Maia Grdzelidze, Phd student of GTU

Summary

The article describes Budgetary Planning, Planning Methods, the Peculiarities of Planning Methods and Advantages of Budgetary Planning Methods Selection in Foreign States. Planning Methods differ from each other by the complexity, by the amount of data, by the time requested and by the means of production, by the efficiency of choosing different scenarios of strategy and so on.

Keywords: Budget of Planning Methods, Budgetary planning and forecasting

* * * * *

მკვლევართა უმრავლესობა დაგეგმვის, პროგნოზირებისა და ბიუჯეტირების სისტემას ახასიათებს, როგორც დაგეგმვის, პროგრამების შემუშავების ძალისხმევისა და საბიუჯეტო სისტემის პროცესთა ინტეგრაციის რაციონალურ საშუალებას. პროგრამის შემუშავება ნიშნავს სამუშაოთა გრაფიკის შედგენას და ამ პროგრამების რეალიზაციისათვის აუცილებელი ცალკეული პროექტების შესაძლებლად უფრო ეფექტიან შესრულებას. ბიუჯეტის შედგენა – ეს არის მიზნების, პროგრამებისა და პროექტების ფულადი სიდიდეების სახით წარმოდგენის პროცესი, საკანონმდებლო ორგანოს მიერ მათი განხილვისათვის. ამრიგად, დაგეგმვა შეიძლება განვიხილოთ, როგორც ბიუჯეტირებისა და საბიუჯეტო პროცესის საფუძველი.

ფინანსური და ეკონომიკური პოლიტიკის დაგეგმვისა და შემუშავების პროცესში აუცილებელი შემადგენელი ნაწილია პროგნოზირება, რომელიც წინ უსწრებს დაგეგმვის პროცესს. პროგნოზირების მთავარი დანიშნულებაა - გამოავლინოს ჩატარებული ანალიზის საფუძველზე სახელმწიფოს გრძელვადიანი ეკონომიკური პოლიტიკის შემუშავებისათვის ეროვნული მეურნეობის კანონზომიერი განვითარება.

შეგვიძლია ვთქვათ, რომ პროგნოზირების სისტემა, დაგეგმვისა და განვითარების ეკონომიკური და სოციალური განვითარების პროგრამები ქვეყნის და მისი რეგიონების მნიშვნელოვანი კომპონენტია სახელმწიფო რეგულირების ეკონომიკური და სოციალური განვითარების საერთო სისტემაში და განხორციელების ეფექტური ფინანსური და ეკონომიკური ინსტრუმენტი პოლიტიკაში. იგი ეფუძნება სახელმწიფო ეკონომიკურ ბრუნვაში მატერიალური, ფინანსური და ადამიანური რესურსების ურთიერთშეთანხმებულ მოქმედებას, რათა მივალნოთ დასახული მიზნების მაქსიმალურ ეფექტიანობას შეზღუდული რესურსების პირობებში. პროგნოზის სისტემა შედგება ინდიკატური გეგმების და პროგრამებისგან, რომელიც მოიცავს სახელმწიფო ხელისუფლების ყველა დონეს.

საბიუჯეტო დაგეგმვაში გადასანყვეტი პრობლემების მრავალსტრუქტურირების პირობებში გამოიყენება გეგმების, პროგრამებისა და პროგნოზების დამუშავების რამდენიმე მეთოდის მომცველი მეთოდოლოგია.

დაგეგმვისა და პროგნოზირების მეთოდოლოგია - მეთოდების, მითითებების და პრინციპების ერთობლიობაა, რომელიც გამოიყენება ბიუჯეტის წინასწარი დაგეგმვის კვლევისა და ანალიზის განხორციელების დროს ბიუჯეტირების მმართველობის ყველა დონეზე, რაც ეფუძნება ძირითად სოციალურ-ეკონომიკური პოლიტიკის მიმართულებებს მოცემულ ეტაპზე.

საბიუჯეტო დაგეგმვის ძირითად მეთოდებად გამოიყენება: საბალანსო მეთოდი, ნორმატიული მეთოდი, სისტემური ანალიზისა და სინთეზის მეთოდი, ეკონომიკური ანალიზის მეთოდი, ინდექსის მეთოდი, შედეგზე ორიენტირებული ბიუჯეტირების მეთოდი, პროგრამულ-მიზნობრივი მეთოდი, ეკონომიკურ-მათემატიკური მეთოდები და მოდელები.

საბალანსო მეთოდის - არსი მდგომარეობს გეგმის ურთიერთდაკავშირებულ მაჩვენებლებს შორის ბალანსის მიღწევაში, მათი შეთანხმებისა და შეხამების უზრუნველყოფაში [2, გვ. 78]. გ.პ. პოლიაკი და ვ.ვ. კარჩევსკი იძლევიან დაზუსტებას იმასთან დაკავშირებით, თუ რომელი მაჩვენებლების ურთიერთკავ-

შორის რომელი ფორმა უნდა იყოს უზრუნველყოფილი: ყოველი ადმინისტრაციულ-ტერიტორიული რგოლის ბიუჯეტის შემოსავლებსა და ხარჯებს შორის ტოლობა, ხელისუფლების ფედერალურ, რეგიონულ და ადგილობრივ ორგანოებს შორის პროპორციულობა [4, გვ. 125-126]. აღნიშნულმა მკვლევარებმა საბალანსო მეთოდი განსაზღვრეს როგორც „ცენტრალური საბიუჯეტო დაგეგმვის ხაზით წარმოებული მთელი მუშაობაში“ [4, გვ. 126].

ნორმატიული მეთოდი - დაფუძნებულია ნორმებისა და ნორმატივების სისტემის განსაზღვრასა და გამოყენებაზე. ტ.მ. კოვალევა გამოყოფს ამ მეთოდის ისეთ მნიშვნელოვან უპირატესობას, როგორიცაა დაგეგმვის პროცესში მკვეთრი დამოკიდებულების დადგენა დასახარჯ რესურსებსა და მოსალოდნელ შედეგებს შორის [2, გვ. 78], რაც განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია საბიუჯეტო დაგეგმვაში.

სისტემური ანალიზისა და სინთეზის მეთოდი - დაგეგმვაში დაფუძნებულია ეკონომიკური სისტემის შემადგენელ ნაწილებად დაყოფასა და დანაწევრებაზე, მათში პერსპექტიული განვითარების მთავარი პრობლემების განსაზღვრაზე, სისტემის ამა თუ იმ შემადგენელ ნაწილში დადებითი და ნეგატიური ფაქტორების გავლენასა და გათვალისწინებაზე [2, გვ. 79].

ეკონომიკური ანალიზის მეთოდი - შესაძლებლობას იძლევა განისაზღვროს გეგმურ მაჩვენებელთა შესრულების ხარისხი გასული პერიოდისათვის ფაქტობრივ მონაცემებთან მათი შედარების გზით. ამასთან, აქცენტი კეთდება შემოსავლების ზრდის რეზერვების გამოვლენაზე, ფინანსური რესურსების გამოყენების ეფექტიანობის ამაღლების ღონისძიებათა განსაზღვრაზე, გეგმის მოსალოდნელი შესრულების გაანგარიშებაზე.

ინდექსის მეთოდი - საფუძველია სხვადასხვა მაჩვენებლების გამოყენება, რომელიც ასახავს ფასების დინამიკას, ცხოვრების სტანდარტების დინამიკას, მოსახლეობის რეალურ შემოსავლებს.

შედეგზე ორიენტირებული ბიუჯეტირების მეთოდის - დროს ხარჯების დაგეგმვა ხორციელდება მიღწეულ შედეგებთან მჭიდრო კავშირში. შედეგზე ორიენტირებული ბიუჯეტირებისას, საბიუჯეტო პროცესი ორიენტირებულია გაზომვადი შედეგების მიღწევაზე და არა პროგრამის/უნებებისათვის გამოყოფილი რესურსების ოდენობასა და მათ კონტროლზე.

პროგრამებზე დაფუძნებული ბიუჯეტის შემუშავება უზრუნველყოფს სახელმწიფო და მუნიციპალიტეტის შეზღუდული რესურსების ეფექტურ განაწილებას მათი პრიორიტეტულობის მიხედვით და საბიუჯეტო ხარჯვასთან დაკავშირებით სათანადო კონტროლის განხორციელებას. თუ ტრადიციული ორგანიზაციული სტრუქტურის მქონე საბიუჯეტო პროცესში ჯერ ხდება ასიგნებების გამოყოფა მხარჯავი დანებსებულებებისათვის, ხოლო შემდგომში მათი გადანაწილება კატეგორიების მიხედვით (პრომის ანაზღაურება, საქონელი და მომსახურება, სოციალური უზრუნველყოფა და ა.შ.), პროგრამული

ბიუჯეტირების დროს აქცენტი იცვლება საბიუჯეტო სახსრების ხარჯვიდან ამ რესურსების გამოყენებით მიღწეული შედეგებისაკენ.

შედეგზე ორიენტირებული ბიუჯეტირებისას, როგორც ბიუჯეტის დაგეგმვის ისე შესრულების ეტაპზე, საზოგადოება იღებს ინფორმაციას დაგეგმილი და მიღწეული შედეგების შესახებ, რაც განსაკუთრებულ მნიშვნელობას ატარებს საჯარო სექტორის ანგარიშვალდებულებისა და გამჭვირვალობის უზრუნველსაყოფად.

პროგრამულ-მიზნობრივი მეთოდის - არსი მდგომარეობს მეურნეობისა და მისი ცალკეული რგოლების განვითარების მიზნის ფორმირებაში, რესურსების განაწილებასთან მათი შემდგომი შეთანხმებით, რათა უზრუნველყოს საჭირო ვადებში უფრო მეტი ეფექტის მიღწევა [3, გვ. 38]. პროგრამულ-მიზნობრივი საბიუჯეტო დაგეგმვა ამოდის საბიუჯეტო საშუალებათა ადმინისტრირების საქმიანობის საზოგადოებრივად მნიშვნელოვან და, როგორც წესი, რაოდენობრივად გაზომვად შედეგებზე საბიუჯეტო რესურსების მიმართვის აუცილებლობიდან, დასახული მიზნებისა და შედეგების მიღწევაზე იმავდროული მონიტორინგითა და კონტროლით, საბიუჯეტო დაგეგმვისა და ფინანსური მენეჯმენტის შიდაუნყებრივი პროცედურების ხარისხის უზრუნველყოფით [2, გვ. 80].

პროგრამულ-მიზნობრივი ხარჯების მეთოდი, პირველ რიგში, ხელს უწყობს ერთიანი მიდგომის შენარჩუნებას რაციონალურად გამოიყენოს სახსრები ყველაზე უფრო აქტუალურ ამოცანებზე, და, მეორე, არის ცალკეულ ტერიტორიებზე ეკონომიკური მდგომარეობის გათანაბრების ინსტრუმენტი. პროგრამულ - მიზნობრივი მეთოდი მჭიდროდ არის დაკავშირებული ნორმატიული, ბალანსის და ეკონომიკურ-მათემატიკურ მეთოდებთან.

ეკონომიკურ-მათემატიკური მეთოდები და მოდელების - გამოყენების სფეროს წარმოადგენს დაგეგმვა სტანდარტული და სტრუქტურირებული პრობლემების პირობებში [3, გვ. 39]. მოცემული მეთოდის არსი მდგომარეობს ფინანსური მოდელების აგებაში თეორიული დებულებებისა და რეალური ეკონომიკური პროცესების ცალკეული ელემენტების თანაფარდობის რაოდენობრივი განსაზღვრის საფუძველზე, დასაგეგმი პერიოდის განმავლობაში [2, გვ. 79].

საბიუჯეტო დაგეგმვის ზემოთ განხილული მეთოდები საერთოა დაგეგმვის მთელი სისტემისათვის ქვეყანაში. ტ.მ. კოვალევა, საბიუჯეტო დაგეგმვის თეორიისა და პრაქტიკის განვითარების მიზნით, გვთავაზობს ისეთი მეთოდების გამოყენებას, როგორიცაა პერმანენტული, ვარიანტული, რეზერვირების მეთოდები.

პერმანენტული მეთოდი ვარაუდობს საშუალოვადიან საბიუჯეტო დაგეგმვას და ბიუჯეტის ურთიერთკავშირს დროში შემოსავლებისა და ხარჯების მაჩვენებლების მიხედვით. პერმანენტულობა საბიუჯეტო დაგეგმვაში საბიუჯეტო სტაბილურობის გარ-

ანტიკა.

ვარიანტული მეთოდი გულისხმობს ნებისმიერი დონის ბიუჯეტის ორ ვარიანტად შედგენას. ეს აუცილებელია ეროვნულ საექსპორტო საქონელზე მსოფლიო ფასების ცვლილებებისა და ქვეყნის შიგნით ეკონომიკაში ცვლილებებისაგან ბიუჯეტების დაცვისათვის.

რეზერვების მეთოდის არსი მდგომარეობს საბიუჯეტო სისტემის ყველა დონეზე საბიუჯეტო რეზერვების შექმნაში სახელმწიფოს ამოცანების მაქსიმალური რეალიზაციის, ქვეყანაში ნეგატიური შედეგების გამორიცხვის უზრუნველსაყოფად. საბიუჯეტო რეზერვები უზრუნველყოფენ საბიუჯეტო საშუალებების გარანტირებულ მიღებას, თუმცა მინიმალური მოცულობით და ნაწილობრივ იცავენ საგადასახადო დატვირთვის ზრდისაგან.

გარდა ამისა, არსებობს საბიუჯეტო შემოსავლებისა და ხარჯების საშუალოვადიანი პროგნოზირების ოთხი ძირითადი მეთოდი: ექსპერტული ანალიზი (პროგნოზირება), დროითი მწკრივების პროგნოზები მათი საკუთარი დინამიკის საფუძველზე (ტრენდის მეთოდი), დეტერმინისტული პროგნოზები (დეტერმინირების მეთოდი), ეკონომეტრიკული პროგნოზირება.

ექსპერტული პროგნოზირება - ემყარება შემოსავლების მოცემული კონკრეტული წყაროების კარგად მცოდნე სპეციალისტის მიერ ნაკარნახევ საშემოსავლო შემოსულობათა სიდიდეებს. **დროითი მწკრივების ანალიზზე დაფუძნებული პროგნოზირება** - ვარაუდობს შემოსავლების პროგნოზს მისი წარსული დინამიკიდან გამომდინარე. **დეტერმინისტული პროგნოზირება** - გულისხმობს პროცენტული ცვლილების საფუძველზე საშემოსავლო შემოსულობათა თანხის პროგნოზირებას სოციალურ, ეკონომიკურ ან სხვა ცვლადში, რომლისგანაც უშუალოდ არის დამოკიდებული შემოსავლების ნაკადი. დაბოლოს, **ეკონომეტრიკული პროგნოზირება** - ეს არის შემოსავლების პროგნოზი სტატისტიკურად შეფასებული მაჩვენებლების საფუძველზე ერთი ან რამდენიმე ცვლადის პირობებში, რომლებიც გამოდიან პროგნოზულ ფაქტორებად.

საზღვარგარეთის ქვეყნებში პროგნოზირების ამა თუ იმ მეთოდის შერჩევისას ამოდიან ფინანსური პრობლემების მასშტაბებიდან და სირთულიდან. მაგალითად, ავსტრიის ფინანსთა სამინისტრო ახორციელებს შემოსულობების პროგნოზირებას შედარებით წვრილი საშემოსავლო წყაროებიდან (აქციზი ლუდზე, სიგარეტსა და ავტომობილებზე) მარტივი დროითი ტრენდის დახმარებით. ისეთი გადასახადებისათვის კი, რომლებიც დამოკიდებულია საწარმოს შემოსავლის ან მოგების ანალოგიური ცვლადებისაგან, აქ გამოიყენება დეტერმინისტული მიდგომა.

საბიუჯეტო შემოსულობათა საშუალოვადიანი პროგნოზების აგებისათვის საზღვარგარეთის ქვეყანების უმრავლესობაში სარგებლობენ ეკონომეტრიკული მოდელებით. მაგალითად, კანადის ფინანსთა დეპარტამენტი შემოსავლების პროგნოზირებას ახორციელებს ე.წ. „კანადური ეკონომიკური ფისკალური მოდელით“, რომელიც შედგება 500-ზე მეტი განტოლებისაგან. კანადის მთავრობისათვის პროგნოზების აგებისას თავის გამოყენებას პოულობს მიკროიმიტაციური მოდელი, ექსპერტული და რეგრესიული ანალიზი.

ახალი ზელანდია საბიუჯეტო შემოსულობათა საშუალოვადიანი პროგნოზების აგებისას იყენებს ოცდასამი მაკროეკონომიკური მაჩვენებლის პროგნოზს. მაკროეკონომიკურ მაჩვენებელთა პროგნოზები გამოიყენება ეკონომეტრიკულ მოდელებში გადასახადის ოცდაორი სახიდან საბიუჯეტო შემოსულობათა პროგნოზების მიღებისათვის.

ამრიგად, ჩატარებული ანალიზის საფუძველზე შეგვიძლია ვთქვათ, რომ მეცნიერებს შორის არ არსებობს ერთიანი მიდგომა შემოსავლების პროგნოზირებისათვის საუკეთესო მეთოდის არჩევის საკითხში, რადგან განსაზღვრულ სიტუაციაში ყველა მეთოდს აქვს თავისი უპირატესობები და ნაკლოვანებები. ძირითადი მოთხოვნები, როდესაც რომელიმე მეთოდს ვირჩევთ, არის სიზუსტე, დროულობა და მიღებული შედეგები. შერჩეულმა მეთოდმა, ერთი მხრივ, უნდა უზრუნველყოს ფუნქციური სისრულე, საიმედოობა და საკმარისად ზუსტი პროგნოზული გაანგარიშებები, და მეორეს მხრივ შეამციროს დრო და ფინანსური რესურსები პროგნოზირების პროცესში (უნდა იყოს ეკონომიკურად ეფექტური).

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. Поспелов Г.С. Программно-целевое планирование и управление: Учебное пособие. – М., - 2008.
2. Ковалёва Т.М. Бюджетная политика и бюджетное планирование в Российской Федерации: Учеб. пособие. М.: КНОРУС, 2009.
3. Государственные финансы: Учеб. пособие / Г.К. Мультиан, П.Ф. Киреева, О.Л. Пузанкевич и др.; Под ред. Г.К. Мультиана. Минск: БГЭУ, 2005.
4. Финансово-бюджетное планирование: Учебник /Под ред. проф. Г.Б. Поляка. М.: Вузовский учебник, 2007.
5. Руднева Е.В. Целевые комплексные программы: организационно экономический механизм: учебное пособие для ВУЗов. - М., - 2007.
6. Эффективность бюджетных расходов на муниципальном уровне / Под ред. А.М. Лаврова. — М., - 2009.